

Zahra Al-Rekabi

Barnefattigdom og utenforskap: Alle barna skal være med

Child poverty and exclusion: Include all children

Bacheloroppgave i Institutt for sosialt arbeid

Veileder: David Andreas Bell

Mai 2022

Zahra Al-Rekabi

Barnefattigdom og utenforskap: Alle barna skal være med

Child poverty and exclusion: Include all children

Bacheloroppgave i Institutt for sosialt arbeid
Veileder: David Andreas Bell
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

I dag lever store antall barnefamilier under fattigdomsgrensa i Norge. En stor andel av disse barna har innvandrerbakgrunn, og møter derfor flere utfordringer enn etnisk norske barn som vokser opp i lavinntektsfamilier. Blant annet vansker med språk og integrering. I mange lavinntektsfamilier finner foreldrene seg nødt til å prioritere dekning av barnas primære, fysiologiske behov framfor sosiale behov. Og i innvandrerfamiliene prioriterer flere foreldre barnas kulturelle tilknytning. Som konsekvens av dette taper barna muligheten til å delta i sosiale arena som fritidsaktiviteter, og opplever dermed ulike former for utenforskap og følelser av ensomhet. En oppvekst preget av fattigdom og lite sosial aktivitet kan påvirke livskvaliteten og den dagligdagse hverdagen til barn og unge på mange ulike måter, og det er nettopp dette jeg vil diskutere i oppgaven. Jeg vil se på konsekvensene av mangel på et støttende nettverk av relasjoner i barnets nærmiljø. Oppgaven diskuteres i lys av Pierre Bourdieus teori om kapital. Oppgaven fokuserer aller mest på viktigheten av sosial kapital for barns deltakelse, men ser samtidig på sammenhengen mellom kapitalene (økonomisk, kulturell & sosial) og hvordan disse tre sammen kan påvirke barnet på ulike livsområder. Oppgaven tar for seg hvordan økonomisk kapital åpner veien for tilegnelsen av sosial og kulturell kapital på det vis at foreldrene betaler for- og motiverer barna til sosial deltakelse, og bistår i- og er engasjert i deres utdanning. Denne typen oppdragelse gjør at kapital- og sosial ulikhet reproduseres, eller går i arv.

Oppgaven er en litteraturstudie basert på allerede eksisterende forskning. Oppgaven forsøker å beskrive omfanget kapital har på oppveksten, utviklingen og identiteten til barnet. Jeg ser på hvordan lek, vennskap og aktivitet gir mulighet til å kjenne på tilhørighet, samhold og fellesskap og til etablering av sosiale relasjoner og oppbygging av nettverk. Gjennomgående i oppgaven bruker jeg ulike barns personlige opplevelser i møte med fattigdommens begrensninger.

Abstract

Today, a large number of families and their children live below the poverty line in Norway. A large proportion of these families have an immigrant background, and therefore face more challenges than ethnic Norwegian children who grow up in low-income families. For instance difficulties with language and integration. In many low-income families, parents find

themselves forced to prioritize covering their children's primary, physiological needs over social needs. And in immigrant families, several parents prioritize their children's cultural connection. As a consequence, children lose the opportunity to participate in social arenas as leisure activities, and thus experience various forms of exclusion and feelings of loneliness. An upbringing characterized by poverty and little social activity can affect the quality of life and everyday life of children and young people in many different ways, and this is exactly what I want to discuss in the thesis. I want to look at the consequences of the lack of supportive network of relationships in the child's immediate environment. The thesis is discussed in light of Pierre Bourdieu's theory about capital. The thesis focuses most on the importance of social capital for children's participation, but at the same time looks at the connection between the capital and how the three capitals (economic, cultural & social) together can affect the child in different areas of life. The thesis deals with how economic capital paves the way for the acquisition of social and cultural capital in the way that parents pay for- and motivate their children to social participation, and assist in and are engaged in their education. This type of upbringing is what leads to the fact that capital can be reproduced, or inherited.

The thesis is a literature study based on already existing research. The thesis tries to describe the extent of capital on the child's upbringing, development and identity. I look at how play, friendship and community contributes to establishing social relationships and build networks. Throughout the thesis, I use different children's personal experiences in meeting the limitations of poverty.

Korte forord

Tusen takk til mine seks søstre, som ikke bare har hjulpet meg gjennom utdanninga fra barneskolen til universitet, men også vært min største heiagjeng.

Innholdsfortegnelse

Innledning	4
Problemstilling og oppbygging av oppgaven	4
Bakgrunn for valg av tema	4
Relevans for sosialt arbeid	5
Metode	5
Søkeprosess	6
Kildekritikk	6
Hovedtrekk i valgt litteratur	7
Teoretisk forankring	8
Økonomisk kapital	8
Kulturell kapital	9
Sosial kapital	10
Tilknytningen mellom kapitalene	11
Diskusjon	13
Fattigdom og innvandrerbakgrunn	14
Det kulturelle og sosiale aspektet av barnefattigdommen	15
Musikk som virkemiddel	15
Skoleprestasjoner	17
Sosiale arena	19
Rett på fritid	20
Fattigdom og skam	22
Betydningen av vennskap for sosial kapital	23
Avslutning	25
Litteraturliste	27-29

Innledning

I ett av verdens rikeste land vokser nesten 115.000 barn opp i fattigdom. I disse barnefamiliene er det ikke bare mangel på penger, men også mangel på ressurser til å delta i sosiale arena på lik linje med resten av samfunnet (Fløtten, 2009, s.23). Barna er derfor utsatt for utenforskap. Utenforskap innebærer at en ikke kjenner en tilknytning til resten av samfunnet, eller at en ikke føler seg «innenfor» fellesskapet (Rudi 2020). For eksempel på grunn av språkutfordringer, annen kultur eller mangel på de sosioøkonomiske ressursene til å delta i samfunnet. Spesielt utsatt er lavinntektsfamilier med innvandrerbakgrunn, som representerer nesten halvparten av barnefamiliene med lav husholdningsinntekt (SSB 2021). Det vil derfor være naturlig å diskutere ett av de mest marginaliserte gruppene i samfunnet som sosialt arbeid fokuserer på å fremme. Barn som vokser opp i innvandrerfamilier deltar også mindre sosialt enn andre barn. Sosialisering er en nødvendighet for utvikling, og for barn vil dette oppstå i samspill med andre barn, familie, nærmiljø og i samfunnet generelt. Sentralt i sosialt arbeid er helhetssyn på mennesket. Verdien er forankret i synet om personen-i-situasjonen, og det vil derfor være avgjørende å studere barnets forskjellige livsområder og hvordan disse aspektene påvirker barnas mulighet til å være aktive deltakere i samfunnet (Fellesorganisasjonen, 2019, s.4-5).

Problemstilling og oppbygging av oppgaven

I denne oppgaven tar jeg for meg problemstillingen «*Hvilken betydning har det å vokse opp i lavinntektsfamilier, og hvilken rolle spiller Bourdieus kapitalformer for barnas oppvekst?*»

Mer spesifikt vil jeg utforske i hvilken grad kapital påvirker livskvaliteten og hverdagslivet til barn som vokser opp i lavinntektsfamilier. Jeg vil reflektere rundt dette ved bruk av Pierre Bourdieus teori om økonomisk, kulturell og sosial kapital. Videre vil jeg kaste lys på barns deltakelse og ressurstilgang ved å fokusere mest på sosial kapital, men samtidig ta for meg samspillet mellom de tre kapitalformene. I diskusjonsdelen vil jeg også diskutere perspektivet til barn med innvandrerbakgrunn som vokser opp i lavinntektsfamilier. Bourdieu har ikke skrevet direkte om innvandrere, men jeg vil forsøke å benytte hans etablerte teori om kapital og knytte denne til lavinntektsfamilier med innvandrerbakgrunn sin posisjon i det sosiale samfunnet.

Bakgrunn for valg av tema

Under praksisperioden min på Nav jobbet jeg mye med barnefamilier. På Nav står økonomi i sentrum, men bistanden enkelte familier behøvde var mye mer omfattende. Jeg behandlet søknader fra foreldre som ønsket bistand til fritidsaktiviteter til barna, til tannregulering til

barna, vinterklær og julegaver til barna. Gang på gang søkte foreldre om en bedre hverdag for barna sine. Spesielt sårbart var det når foreldre tok med barna i møter, og de ble nødt til å høre på foreldrenes problemer. Barn er avhengig av foreldrene sine, og dersom foreldrene ikke har det bra, vil barna sannsynligvis ikke ha det godt.

Relevans for sosialt arbeid

Ved årtusenskiftet ble det kastet lys på barnefattigdom som tema. Flere forskningsrapporter viste at barnefattigdom eksisterte i stor grad også i den norske velferdsstaten (St.meld. nr6 (2002-2003), s.6). Tema ble erkjent som ett av de viktigste sosiale problem Norge skulle bekjempe. Regjeringen Bondevik etablerte en tiltaksplan som prioriterte vanskeligstilte barnefamilier som en målgruppe. Videre ønsket de å arbeide med å forebygge sosial utstøtning som følge av fattigdom, og sikre sosial inkludering av barn og unge som på grunn av foreldrenes sosioøkonomiske bakgrunn opplever ekskludering fra aktiviteter i skole- og fritidsammenheng (St.meld. nr6 (2002-2003), s.6). Målet med tiltaket var å hindre at sosial utestengelse og fattigdom går i arv. Det er nettopp her at vi som sosialarbeidere i det offentlige velferdssystemet har et ansvar for å praktisere disse tiltaksplanene gjennom å arbeide med å avdekke, forebygge og forstå konsekvensene av sosiale problem som barnefattigdom.

Barnefattigdom kan lede til utenforskap, ekskludering og marginalisering. Sosial kapital derimot gir barn mulighet til å kjenne på tilhørighet, fellesskap og etablere sosiale relasjoner. Uten disse fordelene kan det bli vanskelig for barn fra lavinntektsfamilier å bygge nettverk, opprettholde stabile relasjoner og føle seg inkludert i fellesskapet. Sosialt arbeid som fag fokuserer nettopp på å fremme inkludering og fellesskap, og forebygging av sosiale problem, slik som utenforskap og barnefattigdom. Sosialtjenestelovens formålsparagraf understreker viktigheten av å bistå utsatte barn og unge og deres familier, og å arbeide med å bedre levekårene til vanskeligstilte, slik som lavinntektsfamilier. Loven skal sikre disse familiene sosial og økonomisk trygghet og ikke minst sosial inkludering og deltakelse i samfunnet på lik linje med alle andre (Sostjl §1).

Metode

Under skriveprosessen av denne oppgaven har jeg forsøkt å samle mye forskjellig litteratur om tema barnefattigdom. Oppgaven er en litteraturstudie, og er derfor basert på allerede eksisterende teoretisk forskning og faglitteratur.

Søkeprosess

Videre benyttet jeg meg av tidsskrift for samfunnsforskning på idunn.no. I tillegg brukte jeg systematisk litteratursøk for å finne relevante artikler. Dette gjorde jeg gjennom Oria.no – hvor jeg ofte benyttet «avanserte søk» og tastet inn de mest relevante nøkkelordene for oppgaven min i ulike kombinasjoner, slik som 'barnefattigdom', 'barnefamilier', 'sosial kapital', 'Pierre Bourdieu', 'deltakelse', 'útenforskap', 'innvandring'. For å sikre kvaliteten på litteraturen begrenset jeg søkene til fagfelleverderte tidsskrift og til år 2000-2021. Det at en tekst er fagfellevurdert betyr at eksperter, eller fagfolk, innenfor faget har vurdert teksten før publisering. Årsaken til begrensningen av tidsperioden er at tema barnefattigdom spiret veldig i begynnelsen av 2000 tallet med Bondevik regjeringen, slik nevnt tidligere. I tillegg er Bourdieus teori om kapital eldre enn dette, og den grunnleggende teorien har ikke forandret seg siden, kun blitt utviklet av andre sosiologer.

Kildekritikk

Flere av artiklene jeg fant gjennom Oria og Idunn var basert på kvalitative intervju av barn og familier, og jeg ønsket nettopp å få et innblikk i barnefamilienes personlige historier når jeg skulle reflektere rundt hverdagen deres. Artikler er gjerne mer spisset og drøfter ett bestemt tema, for eksempel fritidsaktiviteter. Bøker på den andre siden kan gi mer omfattende informasjon om- og en dypere forståelse av tema. Jeg har benyttet bøker fra tidligere fag og forelesningsnotater som jeg fant svært relevant for oppgaven min. Blant annet *Barnet og de andre* av Inge Bø (2018). Jeg fant at jeg hadde brukt boka aktivt under emnet Nettverks- og samfunnsarbeid og under emne Barnevern. Boka *Barnefattigdom* av Tone Fløtten (2009) fant jeg gjennom å søke på 'Barnefattigdom' i Akademika sin nettbutikk. Akademika er ett av universitets mest brukte nettside for handling av pensumbøker, og jeg vurderte den derfor som en pålitelig kilde. I tillegg til fagfelleverderte artikler og fagbøker har jeg benyttet rapporter fra Redd Barna og Røde Kors, som anses som pålitelige kilder i internasjonal basis.

Noe av stoffet jeg fant ble publisert tidlig 2000-tallet, og jeg har derfor vært nødt til å ha et kritisk blikk på informasjonen og sammenligne opp mot moderne forskning. Alle forfattere har en personlig forforståelse, og dette kan påvirke måten de uttrykker seg på skriftlig. Meste av forskningen jeg har funnet er basert på undersøkelser foretatt i Norge og som omhandler norske barn og familier. Dersom jeg skulle forsket barnefattigdom på internasjonal basis ville det blitt vanskelig å begrense oppgaven med tanke på at jeg hovedsakelig skriver om en relativ- og ikke absolutt fattigdom som da eksisterer i større grad andre steder i verden.

Hovedtrekk i valgt litteratur

Jeg skal i denne oppgaven ta for meg flere ulike kilder som diskuterer mye av de samme tema. Blant annet barnefattigdom, utenforskap, sosial deltakelse, reproduksjon av fattigdom- og konsekvensene av dette, og betydningen av tilgjengeligheten av kapital i barnas oppvekst.

Først og fremst har jeg aktivt brukt artikkelen *Pierre Bourdieus teori om makt* (2002) av Lars Bugge. Forfatteren redegjør for de mest sentrale elementene i Bourdieus teori om økonomisk, kulturell og sosial kapital. Bugge tar også for seg tilknytningen mellom kapitalene.

I artikkelen *Er det for dyrt?* (2012) av Anne Brita Thorød bruker forfatteren barns personlige historier og oppvekster i lavinntektsfamilier til å analysere betydningen av deltakelse i livet til disse barna. Tema diskuteres i lys av økonomisk og sosial kapital. Barnas historier viste at familiens økonomi ofte begrenset deres valgmuligheter. Ved bruk av Bourdieus felt- og habitusbegrep påstår Thorød at sosial kapital kan både utvide eller snevre inn barnas valgmuligheter.

I artikkelen *Fattigdom er skammens tyrani* (2017) tar sosionomen Laila Granli Aamondt utgangspunkt i 11 år gamle «Frida» som vokste opp i lavinntektsfamilie med lite sosialt nettverk og mangel på støtteressurser. Ved bruk av Fridas egne ord forsøker sosionomen å skildre konsekvensene av fattigdom for barn, som blant annet utenforskap og ekskludering, og følelser av ensomhet og skam. Videre presiserer forfatteren viktigheten av relasjoner, og hvilken rolle disse utspiller i livet til barna.

I artikkelen *På lag?* (2010) av Tove Andersen Younis skriver hun om det høye fraværet av deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter blant jenter med minoritetsbakgrunn. Det kommer fram av artikkelen at jentene får færre muligheter til å sosialiseres og dermed til å bli kjent med jevnaldrende. Dette utfordrer jentenes integreringsmuligheter. Flere minoritetsjenter er intervjuet til artikkelen og forteller sine historier om nettopp hvorfor de ikke deltar: Har ikke familien råd? Eller handler det mer om kulturelle kjønnsnormer?

Videre har jeg brukt bøkene *Barnefattigdom* (2009) av Tone Fløtten og *Barnet og de andre* (2018) av Inge Bø. Fløtten diskuterer ulike aspekter av begrepet fattigdom, hvorvidt fattigdom går i arv, kort- og langsiktige konsekvenser, barn og unges personlige opplevelser og mer. Inge

Bø skriver om hvordan barn og unge sosialiseres. Bø reflekterer mye rundt nettverk og betydningen av sosiale relasjoner i barnets oppvekst.

Teoretisk forankring

I denne delen av oppgaven vil jeg ta for meg det teoretiske perspektivet på kapitalformene. Jeg vil redegjøre for begrepene og eksemplifisere betydningen av disse ved bruk av Bourdieus tanker og refleksjoner. Pierre Bourdieu er en av de mest kjente sosiologene, og har utspilt en stor rolle i utformingen og utviklingen av kapitalbegrepene.

Kapital assosieres ofte med knapphet (Bugge, 2002, s.226-228). Bourdieu mener at kapital er knappe sosiale ressurser som blir gitt en viss verdi av det sosiale fellesskap. Som følge av knappheten vil kapitalen være i stand til å skape, forsterke eller opprettholde ulikheter mellom mennesker i samfunnet (Bugge, 2002, 226-228). Kapital er ikke alltid et resultat av individuelt arbeid, men kan overføres, direkte eller indirekte, mellom mennesker. Overføringen av kapital er ett av årsakene til Bourdieus oppfatning av betydningen klassebakgrunn har for individets muligheter videre i deres livsløp (Bugge, 2002, s.226-228). Bourdieu deler kapital inn i tre former: økonomisk kapital, kulturell kapital og sosial kapital.

Økonomisk kapital

Når man snakker om økonomisk kapital så refererer man ofte til materielle objekter eller juridiske garantier for slike objekter, for eksempel penger eller eiendom som kan investeres i økonomisk forstand (Bugge, 2002, s.225). Bourdieu mener at økonomisk kapital er den viktigste kapitalen. Likevel skrev han minst om dette. Årsaken til dette er at begrepet er ganske intuitivt forståelig. Når Bourdieu skriver om økonomisk kapital er han derfor mer opptatt av tilknytningen mellom økonomisk-, kulturell og sosial kapital (Bugge, 2002, s.243). Tilknytningen mellom kapitalene kommer jeg tilbake til.

Det er selvfølgelig at barn som vokser opp i lavinntektsfamilier har lav økonomisk kapital, og at bedre økonomi hos familien hadde spilt en betydelig rolle i å komme seg ut av fattigdommen – for eksempel gjennom høyere lønnet arbeid.

I artikkelen *Wealth accumulation and opportunity hoarding* (2021) skriver sosiologene Marianne Nordli Hansen og Maren Toft om den voksende økonomiske forskjellen på innbyggerne i Norge. Sosiologene, på lik linje med Bourdieu, mener at arv spiller en sentral rolle i oppsamlingen av forer. For eksempel har rike foreldre muligheten til å overføre

privilegiene sine til barna i form av aksjer, bolig, hytter og annen eiendom (Nordli Hansen & Toft 2021). Økonomisk kapital er nemlig kapitalen som har lettest for å gå i generasjoner. I følge Bourdieu så er økonomisk kapital den enkleste kapitalen å overføre videre gjennom generasjoner, og er også kapitalen som kan «brukes opp» (Bugge, 2002, s.240-241). Dersom en person forbruker sine økonomiske ressurser uten å investere, vil vedkommende tape sin kapital. Kapitalformen som ikke kan «brukes opp» derimot, er den sosiale og kulturelle kapital.

Kulturell kapital

Kulturell kapital assosieres ofte med kunnskap. Med kunnskap menes alt fra manerer, vitenskapelig kunnskap, utseende, fortrolighet med de sosiale kodene i et samfunn eller miljø, evner, ferdigheter og ikke minst utdanning (Bugge, 2002, s.237). Begrepet kan også referere til ressursene en person arver i form av ambisjoner, livsstil og verdier (Bø, 2018, s.46-48).

Kulturell kapital eksisterer blant annet som kroppsliggjorte disposisjoner, eller habitus (Bugge, 2002, s.237-240). Bourdieu bruker begrepet habitus aktivt. Begrepet er tvetydig, men handler enkelt sagt om individets tanke-atferd-livsstils- og smaksmønstre (Shulman, 2003, s.140-150). Habitus handler om hvordan bakgrunnen vår, for eksempel oppvekst og oppdragelse, påvirker våre valg, meninger og handlinger. Det vil si at hele vår fortid kan prege vår nåtid, uten at man nødvendigvis tenker over det. Mennesker sosialiseres inn i forskjellige miljø og opplever verden annerledes (Herberg & Johannesdottir, 2018, s.106). Folk omringes andre mennesker med lik smak, oppfatninger eller utdanning. Når oppveksten til barnet har vært preget av mangelfull læring, lek og aktivitet, og First Price mat og hullede klær, vil det naturligvis bli en dyptliggende del av barnets habitus. Det skaper en slags selvoppfyllende profeti hvor barnet omringes andre barn fra lavinntektsfamilier. Dette kommer jeg tilbake til i diskusjonsdelen.

Sentralt i habitus er kroppsliggjorte disposisjoner. Her snakker man om væremåter og livsstil. Bourdieu mener at disse kroppslige disposisjonene er menneskets praktiske forståelse av verden, og at den representerer individets fysiske og mentale holdning om sosiale strukturer (Herberg & Johannesdottir, 2018, s.106). Eksempel kan være smak – som kunst og vin, og livsstilpreferanser – som reising og utforskning. Disse kan ofte forutsette økonomisk kapital, men akkumuleringen av kulturell kapital kan også oppnås gjennom systematisk sosialiseringarbeid. Sosialiseringarbeid krever investering i egen personlighet i form av kultivering og dannelses, for eksempel ved å interessere seg i og bli kjent med kunst, musikk, bøker og andre kulturelle kunnskaper (Bugge, 2002, s.237-240) – dette krever ikke økonomisk kapital. Kulturell kapital krever bruk av personlig tid og krefter som enkeltmenneske selv må

investere i. Det er ingen rom for delegering, mener Bourdieu (Bugge, 2002, s.237-240). Naturligvis vil de sosiale betingelsene for barnets oppnåelse av kulturell kapital derfor være påvirket av livsbetingelsene til familien man er født og oppvokst i (Bugge, 2002, s.237-240).

Kulturell kapital for barn kan oppnås enklest gjennom skole og utdanning, og dette kommer jeg tilbake til i diskusjonsdelen. Barn kan også oppnå kulturell kapital gjennom deltakelse i kulturelle begivenheter som for eksempel sport, korps, forestillinger/teater, den kulturelle skolesekken og så videre. Målet med den kulturelle skolesekken er å gi alle barn og unge i Norge mulighet til å uttrykke seg kunstnerisk på ulike måter, uavhengig av bosted og sosioøkonomisk bakgrunn. Om alle barn uavhengig av bakgrunn faktisk har muligheten til å utnytte slike tilbud er ikke garantert, og dette kommer jeg også tilbake til i diskusjonsdelen.

Sosial kapital

Bourdieu beskriver sosial kapital som: ”summen av ressurser, faktiske eller virtuelle, som tilkommer et individ eller en gruppe som resultat av å ha et vedvarende nettverk av mer eller mindre institusjonaliserte forbindelser av gjensidig bekjentskap og anerkjennelse” (Bourdieu & Wacquant 1992: 119, gjentatt i Hvinden & Gissing, 2005, s.20). På denne måten kan den enkelte, gjennom sosiale relasjoner og nettverk, innhente ulike former for avkastninger, slik som ressurser, profitt, gevinster (Bugge, 2002, s.241-243). Relasjonene forekommer i kommunikasjon og samspill med et kontaktnett – et vev av sosiale bånd (Bø, 2018, s.187-188). Påvirkningene fra sosialiseringen, oppdragelsen og samfunnet vårt strømmer mot oss gjennom våre nettverk. Det er også gjennom nettverk at mennesker opplever vennskap, kjærlighet, støtte, aksept og ros (Bø, 2018, s.187-188). Nettverket er med andre ord vår sosiale kapital. Nettverket fungerer som en sosial ressurs på det vis at vekst, læring og støtte utløses i positive nettverk og gode samspill (Bø, 2018, s.203).

I følge Bugge (2002, s.241-243) er de sosiale ressursene ofte knyttet til medlemskap i en gruppe: familie, slekt, utdanningskull, sosiale klubber, naboskapsrelasjoner og grupper knyttet til arbeidsplassen. Desto flere grupper en er medlem i, jo mer tips og informasjon vil man kunne tilegne seg om muligheter og ressurser: for eksempel tips om tilgjengelige jobber, kjentskap med barnefamilier som dine barn kan leke med eller invitere på hytteturer og fritidsaktiviteter, besteforeldre som kan sitte barnevakt og så videre (Bugge, 2002, s.241-243).

Teorien om sosial kapital brukes til å beskrive kvaliteten på det sosiale nettverket, og klarlegger de sosiale forskjellene mellom individ og gruppe, i tillegg til at den belyser de langsiktige fordelene ved nettverksdeltakelse (Hean mfl gjentatt i Willumsen & Ødegård, 2021, s.99-100). På denne måten brukes begrepet sosial kapital til å måle gevinstene som tilhørighet i et sosialt nettverk medbringer. Økonomen Glenn C.Loury (1987: 254-255, 1995: 103-104 gjentatt i Hvinden & Gissinger 2005, s.21) har utviklet sin egen tilnærming til sosial kapital, som samsvarer veldig med Bourdieus perspektiv. Loury mener at barn får tilgang til sosial kapital gjennom sine foreldre, som et sett av fordeler dannet gjennom foreldrenes atferd og engasjement i barnas tilegnelse av kunnskaper og ferdigheter. Loury, i likhet med Bourdieu, mener altså at betydningen av sosial kapital starter i familien, og dersom familien har de sosiale ressursene, vil barnet sannsynligvis «arve» det.

Dersom foreldrene ikke har oppbygd seg sosial kapital, men forholder seg i bestemte miljøkrets eller bor i områder som anses som høyverdige, kan barna likevel få mulighet til å bygge sin sosiale kapital (Hvinden & Gissinger, 2005, s.34-35). Dette fordi visse nettverk og miljø som barna omringes kan tilby «offentlige goder» i form av både sosial, økonomisk og kulturell kapital. Eksempel på slike offentlige goder er offentlig skole, sosiale påvirkninger fra andre unge i samme området, tilgang til informasjon om og oppfatninger av arbeidsmarkedet (Loury, 1987: 254-255, 1995: 103-104 gjentatt i Hvinden & Gissinger, 2005, s.34-35). Barna kan utnytte den sosiale kapitalen som er forbundet med å bo i et område der barn kan tilegne seg ressursene til deres venner, foreldrene til vennene, de bedre utdannede og mer velstående. Dette er et eksempel på en form for sosial og kulturell gevinst som kan ha stor betydning for oppveksten og framtiden til barn i lavinntektsfamilier. Dette kommer jeg tilbake til i diskusjonsdelen.

Tilknytningen mellom kapitalene

For å oppsummere kan en påstå at økonomisk kapital er i mange tilfeller ryggraden bak kulturell og sosial kapital. Kapitalene er knyttet i det vis at dersom man er født med de økonomiske ressursene, vil det under oppveksten være enklere å opparbeide seg de andre kapitalene. Et eksempel er barn som ikke får deltatt på fritidsaktiviteter fordi foreldrene ikke har tid eller penger. Barnet får ikke nytte av den sosiale stimulasjonen organiserte aktiviteter tilbyr, og blir heller ikke eksponert for nye kulturelle begivenheter gjennom andre barn som har tilgang til dette.

Sosial og kulturell kapital er spesielt knyttet sammen. Dette da kulturelle arrangement og organisasjoner er nettopp arenaene der barn kan sosialiseres utenfor skolen. Inge Bø (2018, s.23) skriver at opplevelsen av å delta i et sosialt fellesskap er viktig for barnets læring, utvikling og sosialisering. I samspill med andre barn, for eksempel gjennom pedagogiske plattform og organiserte aktiviteter, vil barn kunne opparbeide seg både sosial og kulturell livskompetanse (Bø, 2018, s.23). For barn som er født i lavinntektsfamilier uten et bredt nettverk vil inngang og deltakelse i fritidsaktiviteter, samt skolegang og opprettholding av vennsksrelasjoner - opptre som nøkkelen for tilegnelsen av sosial og kulturell kapital – og senere i livet økonomisk kapital.

Kapitalbegrepet er formet for å forklare hvorfor det sosiale liv ikke er et lotteri, slik Bourdieu beskriver det (Bugge, 2002, s.237). Det sosiale liv er ikke et rettferdig spill med fri konkurranse hvor mennesker fra alle utgangsposisjoner og bakgrunn kan ende opp i hvilken som helst posisjon med like stor sannsynlighet. Sentralt i Bourdieus kapitalbegrep er poenget om at gjennom reproduksjon, eller overføring, av familiens økonomiske kapital og posisjon i det sosiale liv mellom generasjoner, kan aktørene også overføre sosial og kulturell kapital med seg videre, for eksempel til barna deres (Økland, 2012, s.63). Bourdieu mener at den økonomiske kapital kan omsettes til kulturell og sosial kapital mellom generasjoner og senere konverteres nok en gang til økonomisk kapital i neste generasjon.

For at barn skal kunne oppnå sosial kapital så er de ikke nødvendigvis avhengig av økonomisk eller kulturell kapital, men heller avhengig av å inkluderes og bli gitt muligheten til å kunne delta i offentlige organisasjoner. Økonomisk kapital som barn arver, er en ekstremt stor fordel som opptre som en inngangsbillett til den sosiale kapitalen gjennom organiserte fritidsaktiviteter, bursdager, ferier, relasjoner. Dermed åpner veien også for tilegnelsen av kulturell kapital gjennom kunnskap og opplevelser.

Det eksisterer en klar sosial ulikhet i tilgangen til de ulike formene for kapital, og derfor vil en ulik fordeling bety at noen med høyere kapital har makt overfor de med lavere, eller ingen kapital. Dette kalte Bourdieu for symbolsk kapital, eller en symbolsk makt som eksisterer i mellom de tre hovedformene for kapital (Bugge, 2002, s.225). Dette vises i måten sosiale ulikhetsforhold ofte fører til en ujevn maktbalanse innad grupper, institusjoner og mellom individer av ulike samfunnslag.

Diskusjon

Tidligere har jeg vist til betydningen av kapital for barnets oppvekst, og hvordan det kan være ekstra utfordrende for barn i lavinntektsfamilier å oppnå de ulike kapitalene. Videre vil jeg diskutere og reflektere rundt hverdagen til barn som vokser opp i lavinntektsfamilier, og hvordan mangel på kapital påvirker livskvaliteten deres.

De økonomiske konsekvensene av fattigdom i lavinntektsfamilier er ganske tydelige. Dersom foreldrene har lavt lønnet arbeid eller er arbeidsledige, kan enkelte kostnader oppleves som store utgifter. For eksempel fritidsaktiviteter til barna, egenandel til leirskole, bursdagsgaver, å invitere en venn på middag.

I artikkelen *Fattigdom er skammens tyrani* (Aamondt 2017) har sosionomen Laila Granli Aamondt snakket blant annet med «Frida» på 11 år. «Frida» bodde sammen med moren, som var aleneforsørger. Familien hadde lite sosialt nettverk og Frida hadde det vanskelig. Dette hadde Frida å si til Aamondt om situasjonen: «Så synes jeg heller ikke at barn skal høre de voksne snakke om økonomi og sånn...Barn synes det er skammelig å ha dårlig råd fordi barna sier jo ikke noe om det på skolen at foreldrene har dårlig råd...» (Aamondt 2017). Den påførte skammen gjør at «Frida» og andre barn som lever i samme livssituasjon innbiller seg at de er de eneste på skolen som har foreldre som mottar sosial stønad og som har økonomiske utfordringer (Aamondt 2017). Slike følelser av bekymring kan ha en alvorlig innvirkning på barnas daglige liv og påvirke livskvaliteten deres. Det er nettopp derfor vi har velferdsstaten som hjelpeapparat, slik at barn blant annet ikke skal havne utenfor eller bekymre seg over familiens økonomi. På den ene siden fungerer hjelpeapparatet som det skal: sosial stønad er nok til å dekke familiens primære behov, slik som mat og bolig, og kanskje en fritidsaktivitet for barna dersom kommune-budsjettet lar seg gjøre. På den andre siden så har ikke velferdsstaten mulighet til å tilfredsstillere alle behovene en barnefamilie egentlig krever. Det er her viktigheten av sosiale nettverksbånd får en vital funksjon (Bø, 2018, s.198-199).

Sosiale nettverksbånd som kolleger, naboer, venner og slektninger har en verdi som støtterressurs og sikkerhetsnett, og kan på ulike måter bidra til å bygge kapital. For eksempel gjennom emosjonell støtte, eller via å samle familien til grillfest eller at søskenbarna drar på lekeland eller at besteforeldrene låner deg penger til strømgjengen. Det eksisterer nemlig det som kalles en årsak-virknings-relasjon mellom en barnefamilies mestring og livskvalitet på den ene siden, og omsorg og støtte familien innhenter via sitt uformelle nettverk på den andre siden.

Dette argumentet støttes av en rekke undersøkelser som viser at når folk behøver hjelp, så søker de hjelpa først og fremst hos uformelle nettverkskontakter, eller «naturlige hjelpere» som de også kalles (Bø, 2018, s.198-199). «Ekspertene» i hjelpeapparatet er altså ikke de første hjelperne folk søker støtte hos. Betydningen av det sosiale nettverket ligger i måten det fungerer som støtte for foreldrene, og bidrar på denne måten til at også barna kjenner på støtte og har det bra. Frida sin livskvalitet var begrenset av faktum at familien hadde et lite sosialt nettverk og inntektskilden var sosial stønad. «Frida» er ett av mange eksempel der en kan reflektere over hvordan sosiale nettverksbånd kunne bidratt til at dette barnet får en god og stabil oppvekst.

Fattigdom og innvandrerbakgrunn

Innledningsvis nevnte jeg at lavinntektsfamilier med innvandringsbakgrunn er spesielt utsatt for ekskludering og utenforskap. Som konsekvens av familienes korte botid i Norge, manglende språkkunnskaper og mangel på nettverk og ressurser, vil barna ha en vanskeligere tid med å oppbygge seg kapital. Dette fører til at mange lavinntektsfamilier holder seg sammensveiset med andre av samme kultur og klasselag. Dette gjør at barna knytter sterke familieband og utvikler sin sosiale kapital innad i sitt avgrensede miljø. Men på den andre siden kan alt for tette band stå i veien for barnas utvikling av selvstendighet og ansvar.

Når det kommer til sosiale nettverksbånd, så er det viktig å diskutere lavinntektsfamilier med innvandrerbakgrunn som bor i utsatte bydeler. Barnefamilier med innvandrerbakgrunn er overrepresentert i statistikken når det kommer til vedvarende lav husholdningsinntekt (SSB 2021). I tillegg har familier med felles etnisk bakgrunn en tendens til å samle seg sammen i bestemte miljø, for eksempel gjennom å oppholde seg i samme bydel eller nabolag eller omgås i samme sosiale krets (Hvinden & Gessinger, 2005, s.21). Når foreldrene begrenser sin sosiale omkrets, kan barnas nettverk også bli innskrenket. Dette kan føre til både fordeler og ulemper for barna. På den ene siden vil etnisk sammensatte miljø skape tette band og sterke nettverk innad omgangskretsen. Her er det snakk om sosial kapital av band typen. Slektninger og bekjente av samme etniske bakgrunn er tett knyttet: Barna er venner med barn av samme etniske bakgrunn, de leker sammen, går på samme søndagsskole, feirer de samme høytidene, deler de samme kulturelle interessene – og foreldrene deres er gjerne gode venner. Likesinnede sosiale nettverk tilbyr omsorg og virker som en støtteressurs og et sikkerhetsnett for familiene som er involvert. Men tette miljø kan også virke innskrenkende ovenfor barnas utvikling og muligheter. Det kommer fram av flere undersøkelser at mennesker med en marginal posisjon som oppholder seg i et nabolag omringet av mange andre mennesker med en marginal posisjon,

kan ha en negativ effekt på personens mulighet til å komme seg ut av sin marginale posisjon, og til å utvikle sin sosiale kapital (Halpern 2005: 50-53 gjentatt i Hvinden & Gissinger, 2005, s.34). Tette innvandremiljø kan også på denne måten påvirke barnas norskkunnskaper og muligheter for integrering. Sosial kapital kan altså både hemme barnas sosiale kapital, men på et vis også styrke den.

Det kulturelle og sosiale aspektet av barnefattigdommen

Musikk som virkemiddel

Musikk har en stor betydning i livet til barn og ungdom, og påvirker ofte deres væremåter, klesstil og sosiale koder. Enklere sagt, habitus. I artikkelen *Get rich or die tryin' - Hiphop og minoritetsgutter på gata* av Sveinung Sandberg (2008, s.67), har sosiologen intervjuet 20 minoritetsgutter på gata i Oslo om hiphop kulturen, og hvordan den påvirker dem. Guttene forteller at musikken kan gi dem selvtillit, kompetanse og at hiphopen regnes som en kulturell uttrykksform som de føler er sin egen. Mange av disse guttene vokste opp under ugunstige familieforhold, hadde ressursvake foreldre og problemer på skolen (Sandberg, 2008, s.67-77). Guttene identifiserte seg med den amerikanske hiphop-kulturen, og uttrykte dette gjennom sin habitus: klær, stil, vokabular, rapping om vanskelige oppvekstvilkår. Musikken spiller altså en personlig rolle i livet til guttene, da de kan relatere til mye av det som skildres i rap-musikken: oppvekster preget av fattigdom, ekskludering og tøffe valg.

En av tenåringsguttene som ble intervjuet, Rashid, forteller at hiphopen inspirerte han og kompisene til å begynne å danse. Guttene deltok på danseforestillinger på skolen og den lokale fritidsklubben og ble etter hvert ganske flinke til å danse hiphop (Sandberg, 2008, s.74-76). I fritidsklubben kunne Rashid konkurrere med sine jevnaldrende venner, og gjøre det bra. Akkurat som alle andre. En kan påstå at guttene på denne måten oppnådde både sosial og kulturell kapital på det vis at de deltok på kulturelle arena som byr på sosialisering og aktivitet med andre barn og unge. På denne måten kan musikkulturen appellere til marginalisert ungdom, og gi dem rom for kompetanse og kreativitet (Sandberg, 2008, s.74-76).

Dette kan knyttes til begrepet subkultur: en mindre kultur som eksisterer innenfor en større kultur. Subkulturell kapital i dette tilfellet samsvarer med kulturell kapital på det vis at den kan omgjøres til økonomisk kapital, for eksempel gjennom platekontrakter og jobber som DJ, klesdesigner og mote- og musikkjournalister. Dermed kan ungdommene på den ene siden skape

sin egen høye kapital som gir høy status innenfor det miljøet. På den andre siden argumenterer Bourdieu at kulturell kapital ikke kan brukes som sosial mobilitet da det er den dominerende samfunnsklassen som kan anerkjenne hva som regnes som kulturell kapital og ikke, og dersom de ikke anser hiphop som høy kulturell kapital vil det teknisk sett ikke bli det (Sandberg, 2008, s.76).

Til tross for dette vil barna og ungdommen likevel oppnå sosial kapital. Det å få drive med musikk, være kreativ, få være med på den form for sosial arena har en enorm betydning for identiteten og selvutviklinga til marginaliserte barn. Sosiale arena gir mulighet for utfoldelse og tilbyr ikke-målbare ressurser som barna kan bruke til å utvikle og utfolde seg på lik linje med andre barn. Fordi gjennom å uttrykke seg med språk og musikk lærer man også om seg selv, og man lærer å sette ord på tanker og følelser, man kjenner på samhold – noe som stimulerer til innenforskap og en følelse av at man er verdt noe, og at man har noe å bidra med.

Det å ikke kunne delta på kulturelle arrangement minsker barnas mulighet til å berike deres smak og interesser i nye ting. For eksempel dans, musikk, teater, fotball. Thorød (2012, s.24-25) intervjuet i sin forskning to barn som bekymret seg over inkludering i idretten. «Fayek» (12 år) er veldig opptatt av fotball og spiller det hele tiden med vennene sine. Vennenes felles interesse gjør at guttene tilbringer mye tid sammen og utvikler på denne måten sin kulturelle kompetanse innen fotballen. Det bidrar også til guttenes fellesskap og samhold. Fayeks familie har vansker med å dekke kostnadene knyttet til fotballen. Dersom Fayek slutter på fotball vil de sosiale båndene mellom vennene svekkes, og han vil gradvis tape den felles kulturelle kompetansen som han deler med vennene (Thorød, 2012, s.24-25).

Det andre barnet er «Fedia» (13 år). Fedia følte seg annerledes fordi majoriteten av jentene var etnisk norske, og hun av asiatisk opprinnelse. Fedia er sosial, men ønsket ikke å begynne på fotball fordi jentene i klassen var «bertete», «populær», og dersom man ikke hadde penger så var man «teit» (Thorød, 2012, s.24-25). Her kan man knytte penger til posisjon og habitus. Jentene som kommer fra familier med høy sosioøkonomisk status følger en viss type atferd som signaliserer overlegenhet og som kan kontrollere den sosiale kretsen rundt seg gjennom sin væremåte, eller habitus (Thorød, 2012, s.24-25). Fedia er av asiatisk bakgrunn og har derfor en annen habitus med andre kulturelle særtrekk – som gjør at hun ikke føler at hun tilhører majoritetskulturen.

En gruppe som ofte skiller seg ut når man snakker om inkludering i organiserte aktiviteter, er jenter med minoritetsbakgrunn. Jeg har tidligere tatt for meg innvandrerfamiliers sårbare økonomiske posisjon. Men innenfor disse lavinntektsfamiliene er jentene mest utsatt, ikke kun på grunn av økonomi, men også grunnet mangel på deltakelse. Minoritetsjenter deltar mye mindre i organiserte fritidsaktiviteter i forhold til andre barn og unge (Younis, 2010, s.136). Dermed får disse jentene færre muligheter til å sosialisere seg med andre barn og unge utenfor skolen, og har derfor vanskeligere for å oppnå sosial kapital. Årsaken til dette kan være alt fra sosial kontroll til tradisjonelle kjønnsroller og forventninger fra familie eller lokalmiljø. På den ene siden ønsker mange av disse jentene å tilfredsstille familiene sine – enten økonomisk eller kulturelt, men på den andre siden faller de utenfor sosialt og integreringsmessig. Mange av disse jentene sliter med sosiale vansker i form av ensomhet, følelser av annerledeshet, mobbing eller manglende språklig eller faglig framgang (Younis, 2010, s.137). På denne måten påvirker utenforskapen også jentenes kulturelle kapital, på det vis at skolegangen blir vanskeligere og språkkunnskapene manglende som følge av lite sosialisering med norsk talende barn og unge. I flere bydeler i Oslo er skolene ganske mangfoldige, og minoritetsbarna er mange (Younis, 2010, s.138). I disse bydelene tilbys det et bredt utvalg av fritidsaktiviteter, kurs og sosiale klubber for barn og unge. En av disse klubbene er også spesielt tilrettelagt for flyktningbarn og nyinnflyttede. I tillegg har enkelte bydeler humanitære organisasjoner for hele familien (Younis, 2010, s.138). Både sosiale og kulturelle foreninger er altså representert, og de er heller ikke særlig kostnadskreven. Likevel er minoritetsjenters mulighet til deltakelse begrenset av jentenes forpliktelser ovenfor familien/kulturen.

Skoleprestasjoner

Det eksisterer en klar korrelasjon mellom dårlige skoleprestasjoner og barn i lavinntektsfamilier. I utgangspunktet gir det norske skoletilbudet alle barn et felles kunnskaps-, kultur- og verdigrunnlag (Bufdir, 2015-2017, s.60). Målet med prinsippet om 'likhet for alle' er å utjevne sosiale forskjeller. Likevel viser forskning at sosial klasses tilhørighet påvirker elevenes skolerresultat (Bufdir, 2015-2017, s.60). I rapporten *Barn som lever i fattigdom* av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2015-2017, s.60-89) kommer det fram at barns sjanse for å lykkes i skolen er ofte proporsjonal med foreldrenes sosioøkonomiske status. Det at barn fra lavinntektsfamilier ikke presterer på samme nivå som barn fra høyere sosiale klasser, påvirker dem negativt i løpet av livsløpet. Ett av årsakene kan være faktum at barnas utdanning starter allerede i barnehagen, og at enkelte foreldre unnlater å sende barna i barnehagen tidlig på grunn av høye kostnader, og fordi foreldrene muligens behøver stønaden som følger med

når barna er hjemmeværende. Dette er spesielt skadelig for barn med innvandrerbakgrunn, da det gjør at de ikke begynner å lære språket før sent. Videre, noen år senere kan det være at foreldrene jobber mye og er derfor for opptatt eller sliten til å hjelpe barna med skoleleksene, eller at de har lav utdanning selv. Barnehager og skoler trenger flere ressurser for å samle all kompetansen og støtteapparatet disse barna har behov på. Et eksempel er skoleklasser med alt for mange barn og alt for få voksne, noe som begrenser lærerne- og miljøarbeidernes mulighet til å følge opp elevene godt nok, og sørge for at de ikke faller utenfor akademisk eller sosialt. Dersom barnas foreldre i tillegg ikke har tid eller ressurser til å hjelpe barnet, er risikoen stor for at elevene faller ut av skolen (Bufdir, 2015-2017, s.60-64).

Et viktig kjennetegn som går igjen i forskningen av lavinntektsfamilier, er tilknytningen mellom foreldrenes lave utdanning og fattigdom (Backe-Hansen, 2004, s.31-32). I familier der foreldrene har høyere utdanning, og da høyere kulturell kapital, er det større sannsynlighet for at barna også tar høyere utdanning. Motsatt er når barnet vokser opp under dårlige kår med foreldre som har lav utdanning og lav kulturell kapital, ender opp på minussiden i forhold til skolegang (Bø, 2018, s.46-48). Dette er ofte en konsekvens av at ulikhet reproduseres, eller går i arv. Generasjonene beveger seg i onde sirkler som ubønhørlig leder til sosial feiltilpasning (Bø, 2018, s.46-48).

Barn med enslige forsørgere og barn av innvandrere er spesielt utsatt. Årsakene varierer fra lav arbeidsinntekt til arbeidsledighet grunnet at mange innvandrere ikke får utdanninga fra hjemlandet godkjent i Norge. Mange familier med innvandrerbakgrunn har derfor sosialhjelp som deres primære inntektskilde. Barn fra familier med to forsørgere som ikke mottar sosialhjelp har ofte høy aspirasjonsnivå når det kommer til framtidig utdanning og arbeid. Disse barna hadde et mer positivt syn på framtiden, i motsetning til barn med enslige forsørgere eller sosialhjelp som inntekt (Backe-Hansen, 2004, s.51). Disse barna «lærer» å forbli marginalisert av foreldrene deres, og dette påvirker deres valg og handlinger og forhåpninger negativt for framtiden. Barna gjennomgår på et vis en selvoppfyllende profeti. Foreldre med høyere utdanning har også en tendens til å følge opp barna i skolen og skolearbeidet mer enn foreldre med lavere utdanning, og kjenner i større grad barnas venner og vennenes foreldre (Backe-Hansen, 2004, s.37). Motsatt vil barn som har færre ressurser hjemme, for eksempel i form av leksehjelp og oppfølging, føle seg ofte mindre tilknyttet skolen, og skulke mer. Foreldre med høyere utdanning vil kanskje selv også være aktive i fritidsorganisasjoner og dermed motivere barna til det samme. Dersom foreldrene har erfaring med arbeid i organisasjoner vil de dermed

også ha mer kompetanse om det å støtte- og følge opp barnas deltakelse (Jacobsen, Andersen, Nordø, Sletten & Arnesen, 2021, s.15). Her ser vi nok et eksempel på hvordan sosial og kulturell kapital kan gå i arv, og ved mangel på kapitalene reprodusere ulikhet.

En undersøkelse gjennomført i Osloskoler (Hansen 2017 i Bufdir 2015-2017, s.64) viste at når den gjennomsnittlige foreldreinntekten ved en skole økte, økte samtidig elevenes karakternivå. Barn med innvandrerbakgrunn er spesielt utsatt da undersøkelsen viste at mange av dem vokser opp i lavinntektsfamilier med foreldre med lav utdanning (Hansen 2017 i Bufdir 2015-2017, s.64). De lave karakternivåene til barna kan være knyttet til flere risikofaktorer. Blant annet foreldrenes lave utdanning, kort botid i Norge – og dermed også dårligere språkkunnskaper og mindre mulighet til å bistå barna med lekser, mangel på integrering, mangel på inkludering av jevnaldrende. Mange barn med innvandrerbakgrunn har også utfordringer knyttet til tilgang til sosial kapital, som følge av mangel på inkludering (Putnam 2004 gjentatt i Hvinden & Gessinger, 2005, s.35-36). Skole handler ikke bare om utdanning, men også om det sosiale. Samtidig kan ikke skolen være den eneste sosiale arena som skal stimulere minoritetsbarnas tilgang til sosial kapital i det norske samfunnet. For eksempel hadde Drammen kommune et tiltak noen år tilbake som gikk ut på at alle flyktinger fikk rabatter på alle kulturtilbud i kommunen (Hvinden & Gessinger, 2005, s.35-36). Dette tilbudet vil kunne fremme innvandrerbarnas muligheter til å oppnå både sosial og kulturell kapital gjennom at barna blir kjent med jevnaldrende som snakker norsk og som deltar på kulturtilbudet av samme grunn som dem – nemlig for å sosialiseres. Samhandling med andre barn og unge bidrar nettopp til å utvikle barnas samtale- og sosialiseringsevne. Samtidig gir det innvandrerbarn mulighet til å øve på deres sosiale ferdigheter og gir dem mestringsfølelse.

Sosiale arena

Kulturtilbud og fritidsaktiviteter utgjør to av de viktigste sosiale arena for barn og unge, og gir dem mulighet til utfolde seg (Aalaei, 2017, s.239). Deltakelse i fritidsaktiviteter betraktes som nødvendig for en god barndom, men likevel er det barn i Norge som ekskluderes fra fritidsaktiviteter som følge av fattigdommen. I sosiologen Tone Fløtten (2009, s.106) sin analyse av barnefattigdom i Norge indikerer resultatene at barn i lavinntektsfamilier har en høyere risiko for å være uten jevn kontakt med venner og for å ikke delta i organiserte fritidsaktiviteter. Dette i motsetning til barn som vokser opp i familier med en stabil økonomi.

Mange barn opplever å ikke kunne delta i aktiviteter, eller bli nødt til å slutte på fritidsaktivitetene deres, når aktivitetene begynner å kreve mer penger og utstyr (Thorød, 2012, s.29). Dette forekommer som en konsekvens av familiens situasjon, og til tross for politiske idealer om inkludering av alle barn «uavhengig av foreldrenes økonomiske og sosiale situasjon» (BLD, 2011, s.44 gjentatt i Thorød, 2012, s.21). For enkelte barn blir deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter alt for krevende. Flere barn velger derfor å danne egne aktiviteter uten voksen styring og ledelse, for eksempel gjennom planlagte ukentlige 'hang-outs' i skateparken (Thorød, 2012, s.29). På den ene siden kan barna skape sin egen private sfære og utvikle egne kompetanser og knytte sosiale bånd. På den andre siden kan det hende at barna ikke får nytte av sosialiseringen og kompetanseutviklingen som finnes i organisasjonene, og på denne måten heller ikke erverve den sosiale kapitalen som ligger i det å være en del av en organisasjon (Thorød, 2012, s.29).

I Røde Kors sin rapport *Nå kan også jeg bli best i verden* (Koch & Skenteris, 2018-2020, s.4) finner vi at over 115.000 barn og unge i Norge vokser opp i lavinntektsfamilier. Tallet tilsvarer nesten 12% av alle barn og unge i Norge. Mange barn og unge opplever ulike former for utenforskap som konsekvens av dette (Koch & Skenteris, 2018-2020, s.4-7) Ett av formene for utenforskap som blir tatt opp i rapporten er mangelen på deltakelse i inkluderingsarenaer som organiserte fritidsaktiviteter. Barn som vokser opp i familier med lav sosioøkonomisk status risikerer derfor i større grad å havne utenfor viktige og formative sosiale arenaer (Koch & Skenteris, 2018-2020, s.7). Med formative arena menes det sosiale forum der barn utvikler seg og formes som mennesker. Organiserte aktiviteter har slik vi har sett mange umiddelbare goder, men deltakelsen kan også lede til at barna tilegner seg ferdigheter som vil være nyttige i andre arena i livet. For eksempel vil barn og unge lære hva det innebærer å delta i et aktivt demokratisk samfunn, samarbeid, kreative løsninger, og vil også ha større sannsynlighet for å lykkes bedre i skole og utdanning enn unge som ikke gjør det (Sletten mfl., 2015, gjentatt i Jacobsen et.al, 2021, s.11). Poenget er at barn og unge som ikke deltar i organiserte aktiviteter, mister muligheten til både opplevelser og lærdommer som bidrar til deres identitetsutvikling og følelse av fellesskap.

[Rett på fritid](#)

I Redd Barnas rapport Oppdrag 31: Rett på fritid (2019), fortalte alle barna som delte sine erfaringer at de opplever mangelen på penger som en utestengende faktor da enten dem selv

eller noen de kjenner ikke har hatt råd til å dekke deltakerutgiftene (Koch & Skenteris, 2018-2020, s.7).

Sosiologen Tone Fløtten (2009, s.95) skriver at det eksisterer en korrelasjon mellom fattigdom og liten, eller manglende sosial aktivitet. Det er tydelig at dårlig økonomi kan være en begrensende faktor når det kommer til barnets mulighet til deltakelse. Det er flere arena hvor barnefamilier finner seg nødt til å betale en pris for at barna skal kunne delta sosialt, for eksempel gjennom utstyr til leirskole, medlemsavgifter, inngangsbilletter, bursdagsgaver, hytteturer og ikke minst fritidsaktiviteter (Fløtten, 2009, s.95). Barn som ikke har råd til å delta i fritidsaktiviteter tilbringer som regel mer tid hjemme i familie- og nettverkssonen enn i institusjoner med pedagogiske programmer, slik som SFO og organiserte aktiviteter (Bø, 2018, s.46-48). Det kan derfor bli vanskeligere for disse barna å oppnå sosial- og kulturell kapital, og ikke minst utfordrende å «fange opp» disse barna og inkludere dem i gode hjelpetiltak som kan forebygge fattigdommen. Derfor har enkelte skoler i Norge integrert gratis kjernetid i skolefritidsordningen. Tilbudet går ut på at alle barn, uavhengig av familiens sosioøkonomiske status, får delta i skolefritidsordningen 12 timer i uka (Regjeringen 2022). Dette tilsvarer cirka 2,5 timer med sosialisering, lek og læring og utvikling per skoledag. Ett av årsakene til at tiltaket ble innført er for at barn fra lavinntektsfamilier skal kunne delta sosialt etter skoletid, på lik linje med andre barn. Fritidsordningen tilbys nemlig i noen av de mest utsatte skolene i Norge der mange av barna kommer fra lavinntektsfamilier (Regjeringen 2022). SFO kan tilby barna sosial og kulturell kapital gjennom lek med andre barn og diverse aktiviteter og utflukter regissert av de voksne på skolen, i tillegg til at det letter på de økonomiske utgiftene for foreldre i arbeiderklassen og ikke-sysselsatte foreldre. Tilbudet kan også gi noen foreldre større mulighet til å delta i arbeidslivet, og dermed også øke familiens økonomiske kapital.

Når barna blir tenåringer vil organiserte aktiviteter gjerne begynne å koste mere. Derfor er det flere unge som velger å delta i fritidsklubber. I fritidsklubbene er andelen deltakende størst blant ungdom fra lavinntektsfamilier (Jacobsen et.al, 2021, s.14). Årsaken til dette kan være faktum at fritidsklubbene er som regel gratis og krever ingen foreldreinnsats, bakgrunnskunnskaper eller jevnlig oppmøte. Målet med slike tilbud er nettopp å fange opp- og inkludere unge som står i fare for å falle utenfor andre organiserte fritidsaktiviteter (Andersen & Seland, 2019 gjentatt i Jacobsen et.al, 2021, s.14).

Fattigdom og skam

Nesten 9 av 10 barn intervjuet for Røde Kors-rapporten (Koch & Skenteris, 2018-2020, s.7-8) bekrefter at fritidsaktiviteter er blant de viktigste sosiale arenaer blant barn og unge. For mange vil det derfor oppleves spesielt vanskelig å ikke ha mulighet til å delta sammen med venner og jevnaldrende. Familier forteller om skyldfølelser og skam, da viktigheten av deltakelse i fritidsaktiviteter synliggjør hvem av barna i klassen som deltar og hvem som ikke gjør det (Koch & Skenteris, 2018-2020, s.7-8). Det som egentlig skal være en arena for utjevning av forskjeller blir for mange en klar markør på utenforskap. Mange barn velger derfor å skjermes seg selv mot belastningen av skam gjennom å unngå sosiale arena, og dermed bidra til egen ekskludering. Ved å unngå de andre elevene vil barna stadfeste utenforskapet og ikke minst frata seg selv den sosiale kapitalen som kunne gitt dem følelsen av likeverdighet, og dermed også få selvoppfatningen forbedret (Aamondt 2017). På denne måten ser man at familiens økonomiske situasjon ikke bare påvirker barnas mulighet til å delta i sosiale aktiviteter, men også barnas følelser av verdighet og egenverdi.

Deltakelse i fritidsaktiviteter åpner opp for inkludering, sosialisering og mestringsfølelse, som igjen gir barna et positivt selvbilde. Motsatt er når barna føler seg stigmatisert på grunn av mangelen på ting andre barn har som de ikke har, som fritidsaktiviteter, leker, merkeklær, sydenferier eller store bursdagsselskaper. Mangelen på slike ting representerer et klart tegn på økonomisk og sosial ubehag for barna. For eksempel når barn spør andre barn: 'Hvorfor blir du ikke med på fotballaget? Du elsker jo å spille fotball i friminuttene' eller 'Hvorfor kommer du aldri på bursdagsselskaper'? Det er kraften i slike spørsmål som gjør at barn ender opp med å ekskludere andre barn på grunn av mangelen på deltakelse i sosiale og kulturelle arrangement der barna knytter bånd og utvikler vennskap – uten dem som ikke kan delta. Fra barnas perspektiv er det altså ikke nødvendigvis fattigdommen i seg selv som utfordrer dem, men heller de sosiale kostnadene som følger med den økonomiske motgangen.

I artikkelen *Betydningen av barns deltakelse for bekjempelsen av fattigdom* (2020, s.159) av Berit Bergheim og Marianne Rugkåsa står det at fattigdommen gir virkninger langt utover det materielle. Blant annet sosial isolasjon, ensomhet og mobbing forekommer hyppigere i lavinntektsfamilier enn i andre familier (Hyggen, Brattbakk & Borgeraas, 2018 gjentatt i Bergheim & Rugkåsa, 2020, s.159). Sistnevnte, mobbing, er av sentral betydning for barnets trivsel og sosial inkludering.

«Hvis det har skjedd noe på skolen, kan man grue seg til fritidsaktiviteten» (Bjune, 2019, s.26). Som nevnt så er målsettingen med deltakelse i fritidsaktivitet å styrke barnets psykiske helse og følelse av mestring og tilhørighet. Likevel viser Redd Barnas rapport (Bjune, 2019, s.26-31) at barn og unge som opplever mobbing på skolen gruer seg til fritidsaktiviteten i frykt for å ekskluderes på enda en arena. På denne måten blir mobbingen på skolen overført, og dermed forsterket, på fritidsarenaer. Mange av barna slutter derfor på aktiviteten som følge av mobbingen, og bidrar på denne måten til egen ekskludering (Bjune, 2019, s.26-31). Barn fra lavinntektsfamilier er spesielt utsatt for mobbing, og ekskluderes grunnet faktorer som klær og «billige bursdagsgaver». Noen ekskluderes også fordi de ikke deler de samme kulturelle opplevelsene som andre barn har, for eksempel utenlandsturer med familien (Backe-Hansen, 2004, s.40-49).

Mange barn og unges bekymringer handler derfor om det å være venneløs. Er barna venneløse vil risikoen for å bli mobbet og sosialt ekskludert, forstørret. Noen av barna rapporterer at venner kunne beskytte dem mot mobbing (Backe-Hansen, 2004, s.44-45). Vennsksrelasjoner kan åpne for andre relasjoner, for eksempel med vennenes foreldre og søsken. Dersom barna opplevde stress i privatlivet eller at familiens økonomi skapte sosiale begrensninger for dem, var disse vennsksrelasjonene spesielt verdifulle (Backe-Hansen, 2004, s.44-45). Men, nesten halvparten av barna som ble intervjuet meldte at de ble utsatt for mobbing og hadde utfordringer med å skape og opprettholde vennskap, og fjorten av barna hadde ingen venner som bodde i nærområde. Dette kunne oppleves som utfordrende for barna dersom foreldrene hadde lite penger til offentlig transport eller ingen tilgang til bil (Backe-Hansen, 2004, s.44-45). Helger og ferier kunne dermed oppleves ensom. I tillegg kunne det kjennes som problematisk å ha overnattingsbesøk av venner når økonomien var dårlig. For eksempel dersom barna bor trangt, eller at det ble dyrt med en ekstra person rundt middagsbordet (Backe-Hansen, 2004, s.44-45). Det kunne også bli utfordrende for barna å overnatte hos venner, da det ville foreligge en implisitt forventning om gjengjeld.

Betydningen av vennskap for sosial kapital

Store deler av barnets liv er strukturert rundt deltakelse i organiserte aktiviteter (Thorød, 2012, s.27). Aktivitetene barna deltar i, utgjør en viktig kilde til sosial kapital. Barna blir medskapere av kapitalen, og kan dra direkte nytte av denne gjennom relasjoner og kompetanser som utvikles (Thorød, 2012, s.27). Derav er det viktig å skape arenaer utenfor skolen som kan bidra til å danne vennskap og øke sosial kapital.

I artikkelen *Er det for dyrt?* (Thorød, 2012, s.25-26) studerer Anne Brita Thorød betydningen av deltakelse og sosial kapital for barn i lavinntektsfamilier. Thorød nevner et eksempel fra funnene i studie, som viste at tilgjengelighet av organiserte fritidsaktiviteter i nærområdet der barna bor er en overordnet forutsetning for deltakelse. Dersom aktiviteten ligger langt unna, kan det oppstå utfordringer med transport (Thorød, 2012, s.25-26). Barnefamilier som bor i bygda er ofte mer avhengig av å eie bil, og dersom foreldrene ikke eier bil vil barnas muligheter for sosialisering og deltakelse automatisk være begrenset. Barna blir da å tilbringe mer tid hjemme, og mindre med jevnaldrende. Flere av barna i studie som hadde foreldre som eier bil, oppga at all kjøringa ble stressende for foreldrene. Løsningen for barna ble da «vennekjøring»: Barna sitter på hos foreldre av venner, og på denne måten drar nytte av vennsrelasjonene sine (Thorød, 2012, s.25-26). Det at barnets venner har foreldre som stiller opp betegnes som en kvalitet ved lokalsamfunnet. Denne kvaliteten er en sosial gevinst, og kan betegnes som sosial kapital, mener Thorød (2012, s.25-26).

Thorød (2012, s.26-28) tar for seg enda et eksempel: To jenter som ikke hadde råd til å begynne på ridning, men som senere fikk seg venninner som eier hest. De fikk bli med venninna i stallen og delta i ridning og stell av hesten. Jentene fikk på denne måten tilgang til sosial kapital som gir dem direkte utbytte på et område av betydning for deres livskvalitet (Thorød, 2012, s.26-28). Den sosiale kapitalen ble utviklet i en vennsrelasjon mellom jevnaldrende. Sosial deltakelse i aktiviteter med jevnaldrende er av essensiell betydning for barnets liv, og forbindes ofte med den gode barndom i velferdsstaten i Norge (Aalaei, 2017, s.247). Thorød (2012, s.26-28) mener at vennsrelasjoner kan tilby andre fordeler og muligheter enn det sosial kapital overført fra foreldre til barn kan. Det er nemlig snakk om barn som gir tilgang til ressurser til et annet barn som ikke har disse ressursene tilgjengelig i familien. Vennskapet gir dem tilgang til det de ellers ikke ville hatt tilgang til. Men utbyttet kommer ikke av seg selv, det er avhengig av at jentene aktivt opprettholder vennsrelasjonene (Thorød, 2012, s.26-28).

I artikkelen *Barns deltakelse og ressurstilgang på ulike nivåer sett i lys av sosial kapital* (Haug & Hovrerak, 2009, s.79-80) skriver forfatterne at organisering av fellesskap for å inkludere flest mulig mennesker, er av stor betydning for marginaliserte og ressursvake grupper. Organiseringen av sosiale strukturer er derfor en viktig faktor for å fremme sosial kapital. Sosiale strukturer rundt barn og unge ligger i nærmiljø, skole, lokalsamfunn og organisasjoner (Haug & Hovrerak, 2009, s.79-80). Flere av fritidsaktivitetene for barn er organiserte, kostbare

og krever stor innsats fra foresatte. Deltakelse handler altså ikke kun om økonomi, men også om ressurstilgang til voksne støttespillere og bidragsyttere. En tilrettelagt organisering av arenaer der flest mulig barn og unge vil og har mulighet til å delta, er ekstremt sentralt i dyrkelsen av sosial kapital (Haug & Hovrerak, 2009, s.79-80).

På den ene siden har jeg gjennomgående i teksten diskutert viktigheten av organiserte fritidsaktiviteter for barna, og hvordan disse aktivitetene ofte blir avbrutt på grunn av økonomiske utfordringer. På den andre siden er det like viktig å snakke om at foreldre, uavhengig av sosioøkonomisk status, bør motiverer barna til frilek. Barn lærer mye gjennom frilek, og det gjør dem ofte motstandsdyktig (resilient). Deres fritid og oppnåelse av sosial kapital behøver ikke utelukkende å bestå av organiserte aktiviteter. De aller fleste foreldre har mulighet til å sende barna i lekeplassen med søsken eller venner i nabolaget. Barn er ofte kreative, og klarer å skape fantasifulle spill og aktiviteter på egenhånd. Innendørs klarer de også å finne mange muligheter for uorganisert lek, der de kan skape sin egen moro eller der foreldrene kan bidra med tips.

Avslutning

Jeg har i denne oppgaven tatt for meg hvilken betydning kapital utspiller i livet til barn som vokser opp i lavinntektsfamilier. Jeg har presentert noen av de mindre konsekvensene som i realiteten har en stor betydning for livskvaliteten og hverdagen til disse barna. For kapital handler ikke bare om penger, eller fritidsaktiviteter eller skolegang. Den handler om støtten, utviklingen og verdien som ligger i kunnskaper, opplevelser, nettverk, venner, tilhørigheten og den nyskapte meningen med livet. Når barn ikke deltar i sosiale eller kulturelle arena som følge av økonomiske begrensninger, går de glipp av alt dette. I mange tilfeller fører ekskluderingen til følelser av ensomhet og skam som følge av utenforskapet. Lavinntektsfamilier med innvandrerbakgrunn sliter spesielt mye når det kommer til tilegnelsen av alle kapitalene. Barnefamiliene bærer med seg en ekstra ulempe i form av mangel på penger, språk, integrering og kunnskap om det norske organisasjonssystemet. Barn av foreldre med høyere kapital er mer involverte i livet til barna deres, og er opptatt av at barna skal tilegne seg høyere kapital gjennom sosiale aktiviteter og gode skolerresultater. Barn i lavinntektsfamilier har ikke alltid det gode grunnet foreldrenes lave kapital. Slik reproduseres den sosial ulikheten.

Oppgaven har vist at fattigdommen rammer i størst grad de som faller utenfor når samfunnet stiller økonomiske krav for at barn skal kunne leke med andre barn, eller der kultur- og

fritidsaktiviteter og aktiviteter i skolens regi krever egenandeler (Backe-Hansen, 2004, s.31). Konsekvensene viser seg blant annet i form av negative skolerresultater, sosial isolasjon og mangel på nettverksrelasjoner som kan bistå familiene på ulike måter. Det å være et fattig barn i Norge innebærer således å mangle det «de fleste barn har». De fleste barn er sosiale av natur, og oppnåelsen av sosial kapital er avgjørende for deres velferd og livskvalitet. For barn og unge vil sosialisering og deltakelse med jevnaldrende være like essensielt for utviklingen av identitet og en positiv selvfølelse som skole og utdanning. Oppgaven har vist at barn har et sterkt behov for et økologisk mangfold preget av flere valg og muligheter for at de skal kunne kjenne på innenforskap.

Litteraturliste

- Aalaei, Y. (2017). Den gode barndom – også for barn i fattige familier? *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 15(3), 239-256. Hentet fra: <https://www.idunn.no/doi/10.18261/issn.0809-9553-2017-03-05>
- Aamondt, L.G. (2017). *Fattigdom er skammens tyranni*. Hentet fra: <https://fontene.no/fagartikler/fattigdom-er-skammens-tyranni-6.47.453060.d1fdd7f8bb>
- Backe-Hansen, E. (2004). *Barn og unges håndtering av vanskelige livsvilkår- Kunnskapsbidrag fra 34 studier av hvordan økonomisk knapphet i hele eller deler av oppveksten innvirker på barn og unge*. Oslo: NOVA-Rapport 12/04.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2015-2017). *Barn som lever i fattigdom. Rapport om arbeidet med regjeringens strategi*. Oslo. Hentet 01.05.22 fra: https://bibliotek.bufdir.no/BUF/101/Barn_som_lever_i_fattigdom.pdf
- Bergheim, B. Rugkåsa, M. (2020). Betydningen av barns deltakelse i bekjempelse av fattigdom. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 23 (3), s.157-169). DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.0809-2052-2020-03-01>
- Bjune, M. (2019). *Oppdrag 31: Rett på fritid*. Redd barna. Hentet fra: <https://www.reddbarna.no/content/uploads/2021/03/Redd-Barna-Rapport-Oppdrag-31-Rett-pa-fritid-2019.pdf>
- Bugge, L. (2002). Pierre Bordieus teori om makt. *Agora*, 20(03-04), s.224-248.
- Bø, I. (2018). *Barnet og de andre – nettverk som pedagogisk og sosial ressurs* (5.utgave). Oslo: Universitetsforlaget.
- Dalland, Olav. (2017). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. 6. utgave. Oslo: Gyldendal.
- Fellesorganisasjonen. (2019). *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere*. Oslo: Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere.
- Fløtten, T. (2009). *Barnefattigdom* (1.utgave). Oslo: Gyldendal akademisk.

Haug, V. Hovrerak, S. (2009). Barns deltakelse og ressurstilgang på ulike nivåer sett i lys av sosial kapital. *Norges Barnevern*, 83 (2), s.76-88. Hentet fra: <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1891-1838-2009-02-02>

Herberg, E. Johannesdottir, H. (2018) *Kunnskap, læring og veiledning i Praksis (3.utgave)*. Oslo: Universitetsforlaget

Hvinden, B. Gissinger, R. (2005). *Sosial kapital: klargjøring av ulike perspektiver på sosial kapital, kunnskapsstatus, funn og forskningsbehov, forslag til en videre satsing på forskning om sosial kapital i Norge*. Oslo: Norges Forskningsråd.

Jacobsen, P.L. Andersen, P.L. Nordø, Å.D. Sletten, M. Arnesen, D. (2021). *Sosial ulikhet i barn og unges deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. Hentet 01.05.22 fra: <https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/bitstream/handle/11250/2728534/Sosial%2bulikhet%2bi%2bbarn%2bog%2bunges%2bdeltakelse%2bi%2borganiserte%2bfritidsaktiviteter.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Koch, K. Skenteris, K. (2018-2020). *Røde kors: Nå kan også jeg bli best i verden*. Norges Røde Kors. Hentet fra: <https://www.rodekors.no/contentassets/803e39b6886f4c76a949be374af06499/erfaringsrapport-coop-dugnaden-2018-2020.pdf>

Nordli Hanse, M. Toft, M. (2021). *Wealth accumulation and opportunity hoarding: class-origin wealth gaps over a quarter of a century in a Scandinavian country*. *American Sociological Review*.

Regjeringen. (2022). Innfører 12 timer gratis SFO for elever på 1.trinn. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/innforer-12-timer-gratis-sfo-for-elever-pa-1.-trinn/id2904801/>

Rudi, I.B. (2020). *Hva er utenforskap?* Hentet fra: <https://ndla.no/nb/subject:1:470720f9-6b03-40cb-ab58-e3e130803578/topic:1:00018b29-3b51-478d-a691->

[20732e0601fd/topic:1:0a6f688c-cb1e-4595-b0ee-1f85b24fdc3b/resource:cf58c9b5-0c49-4bb3-9096-13e8870362e9](https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-10000000/v1)

Sandberg, S. (2008). Get rich or die tryin. Hiphop og minoritetsgutta på gata. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 8(1), s.67-83.

St.meld. nr. 6 (2002-2003). 2002. *Tiltaksplan mot fattigdom*. Oslo: Sosialdepartementet.

Thorød, A. B. (2012). *Er det for dyrt? Om barns deltakelse og valg av organiserte fritidsaktiviteter når familiens økonomi er svak*. *Fontene forskning*(1), 19-31. <https://fonteneforskning.no/pdf-15.19489.0.3.51a4be2186>

Shulman, L. (2003). *Kunsten å hjelpe individer og familier*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Willumsen, Elisabeth og Ødegård, Alte (2021). *Tverrprofesjonelt samarbeid- et samfunnsoppdrag* (2.utgave). Oslo: Universitetsforlaget.

Younis, T. A (2010). På lag? Minoritetsjenter som ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter. *Norsk pedagogisk tidsskrift* (2), s.136-147. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1504-2987-2010-02-05>

Økland, M. (2012). *Samfunnsarbeid og boligsosialt arbeid. En erfaringsamling med fokus på strategier og virkemidler*. Bergen: Fagbokforlaget.

